

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДЕПОЗИТАРНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

Петруновська О.В.

Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця

Ільків Д.М.

Харківський національний університет будівництва та архітектури

На сучасному етапі розвитку економіки України великого значення набувають депозитарні послуги та їх подальший розвиток з метою забезпечення потреб економіки в інвестиціях та акумулювання тимчасово вільних коштів. Досліджено функціонування депозитарної системи на ринку цінних паперів, взаємодія елементів інфраструктури депозитарної системи. Оцінено ефективність важелів взаємодії на депозитарну систему. Розкрито теоретичні аспекти депозитарної діяльності в Україні. Проаналізовано світовий доступ та нормативно-правове забезпечення діяльності депозитарних установ.

Ключові слова: депозитарна система, фондовий ринок, інвестори, цінні папери, депозитарії.

Постановка проблеми. В кожній країні система взаємодії елементів фондового ринку має свою специфіку. Це залежить від рівня розвитку економіки країни та системою взаємодії важелів державного регулювання. Невід’ємним елементом організації функціонування ринку цінних паперів є депозитарна система, яка забезпечує ефективний та прозорий обіг цінних паперів у державі. Також вона є важливою частиною інфраструктури ринку цінних паперів, яка слугує складовою системи гарантування прав власників фондових активів.

Прямі й непрямі учасники депозитарної системи України знаходяться в процесі постійного розвитку, при цьому відповідне нормативно-правове забезпечення залишається недостатньо регламентованим і потребує суттєвого вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні засади, інституційні та практичні аспекти функціонування депозитарної системи, перспективи її розвитку в Україні досліджено у працях таких науковців як: О. Барановський, А. Головка, О. Мозговий, О. Науменко та багато ін.

Але деякі сучасні аспекти розвитку депозитарної системи України не достатньо висвітлені у науковій літературі та потребують більш детального розгляду та наукової розробки. Цим зумовлена необхідність пошуку нових шляхів удосконалення сучасної депозитарної системи.

Метою статті є визначення нових сучасних вимог до функціонування депозитарної системи на ринку цінних паперів, взаємодії елементів інфраструктури депозитарної системи.

Виклад основного матеріалу. Депозитарна система України створена для централізованого й ефективного обслуговування різних операцій з цінними паперами на території держави. Така система забезпечує зберігання цінних паперів, здійснення угод за цінними паперами, проведення розрахунків за цими угодами, володіння повною інформацією про поточний стан ринку цінних паперів.

Слід зазначити, що розвиток депозитарної системи України є ключовим елементом успішного функціонування фондового ринку та його дієвості, також позитивний розвиток депозитарної системи України забезпечить мінімізацію ризиків його суб’єктів.

Відповідно до Закону «Про цінні папери та фондовий ринок» від 20.09.2015 року який зазнав змін, зазначено: виплата доходів і погашення державних облігацій України здійснюється грошима або в іншій формі за згодою сторін; Емісія державних деривативів є частиною бюджетного процесу і не підлягає регулюванню Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку; Рішення про розміщення державних деривативів та умови їх розміщення приймається згідно з Бюджетним кодексом України та іншими законами України [1].

На даний час, національна депозитарна система має дворівневу структуру та складається з таких елементів:

1) Нижній рівень включає в себе зберігачів цінних паперів (вони проводять розрахунки власників цінних паперів) та реєстраторів цінних паперів (вони ведуть облік власників іменних цінних паперів).

2) Верхній рівень, який складається з Національного депозитарію та депозитаріїв, які ведуть рахунки для зберігачів та здійснюють кліринг і розрахунки за угодами щодо цінних паперів.

Рис. 1. Динаміка змін кількості учасників депозитарної системи України

Джерело: розраховано авторами за даними [5]

Станом на 20.12.2015 р. в Україні зареєстровано за даними Національного депозитарію України 10608 емітентів, 433 зберігачів та депозитарних установ, та 1 депозитарій – кореспондент [5]. Прослідкуємо як змінювалася кількість учасників

депозитарної системи протягом останніх п'яти років за допомогою статистичних даних державного реєстру, які графічно зображені на рис. 1.

Як видно з рис. 1, зростання кількості депозитарних установ на фондовому ринку України є позитивним фактором та означає підвищення конкурентоспроможності, зниження спекулятивності та підвищення захисту прав учасників депозитарної системи України.

Також збільшення угод у без документарній формі викликало потребу у збільшенні кількості зберігачів на ринку цінних паперів. Але зниження депозитаріїв – кореспондентів свідчить про втрату іноземних інвесторів та зниженню вкладеного ними капіталу. На сьогодні Національний депозитарій України співпрацює лише з Центральним депозитарієм Росії «Національним розрахунковим депозитарієм» [2].

Незважаючи на несприятливу ринкову кон'юнктуру, в цілому за підсумками січня-вересня 2014 року відбулось збільшення обсягів операцій з цінними паперами на 47,92% порівняно з відповідним періодом 2013 року. За 9 місяців 2014 року обсяг торгів на ринку цінних паперів склав 1 628,78 млрд. грн. (9 місяців 2013 року – 1 101,06 млрд. грн.) [5].

Залежно від специфіки національного законодавства, та особливостей формування національних регульованих ринків професійному учаснику фондового ринку в залежності від моделі депозитарної системи буде відведена роль реєстратора, який знаходиться на першому рівні системи обліку прав на цінні папери. Органами управління Національного депозитарію України, який виконує функції Центрального депозитарію держави є наглядова рада, ревізійна комісія та правління.

Так, враховуючи рекомендації Базельського комітету, Рекомендації ISSA 2000 та світову практику формування національних депозитарних систем, на нашу думку, найоптимальнішим варіантом організації функціонування професійного учасника фондового ринку в рамках на-

ціональної депозитарної системи в Україні буде забезпечення його діяльності як реєстратора [6].

Як продемонстровано на рис. 2, реєстратор буде прямо підпорядкований Центральному депозитарію недержавних цінних паперів та Депозитарію НБУ, опосередковано – депозитаріям інших країн. В такому випадку депозитарна діяльність професійного учасника фондового ринку залежатиме від обсягу інвесторів та емітентів цінних паперів.

Розробкою цих стандартів у сфері організації системи депозитарної діяльності займаються такі міжнародні організації як: Група тридцяти (Group 30, G-30), Асоціація європейських центральних депозитаріїв (Association of European Central Securities Depositories, ECSDA), Міжнародна організація комісій з цінних паперів (International Organization of Securities Commissions, IOSCO), Міжнародна асоціація з питань обслуговування цінних паперів (International Securities Services Association, ISSA), Асоціація національних агенцій з нумерації (Association of National Numbering Agencies, ANNA), Банк міжнародних розрахунків (Bank for International Settlements, BIS), Комітет європейських регуляторів ринків цінних паперів (Committee of European Securities Regulators, CESR), Центр європейських реформ (Centre of Europe Reforms, CER), Європейський центральний банк (European Central Bank, ECB), Азіатсько-тихоокеанська група центральних депозитаріїв (Asia-Pacific Central Securities Depository Group, ACG), Група Джіованніні (theGiovanniniGroup, GG), Асоціація центральних депозитаріїв Євразії (АЦДЕ) [3].

В Україні засновані головні елементи фондового ринку, а саме: система державного регулювання ринку, система обліку прав власності на цінні папери, система організованої торгівлі цінними паперами, система розрахунків за угодами з цінними паперами, система фінансового посередництва, система управління колективними інвестиціями.

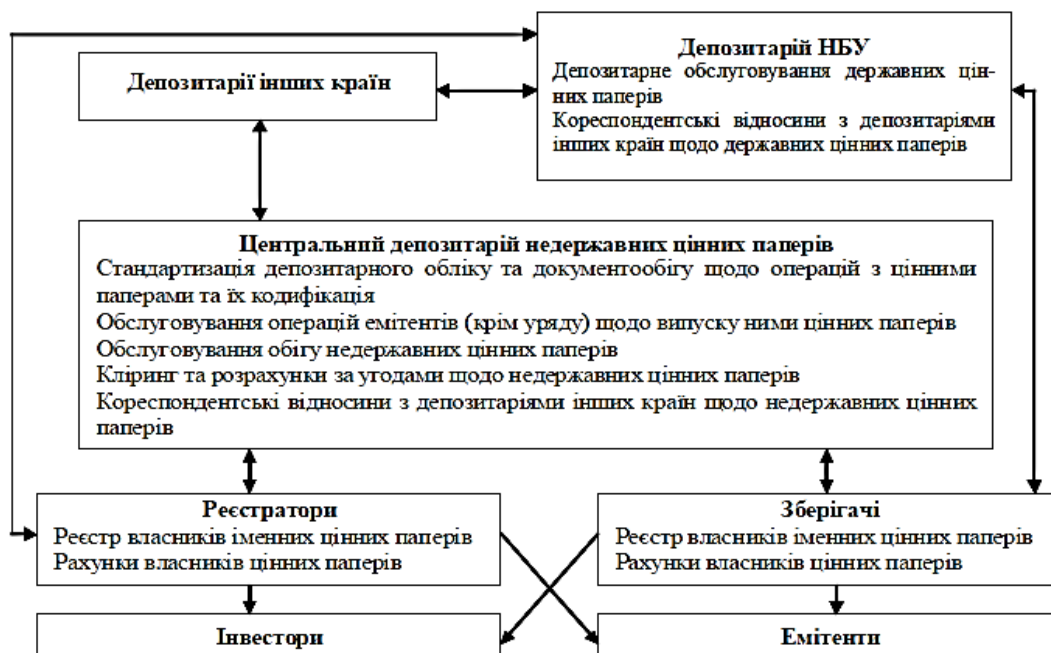

Рис. 2. Функціонування та зв'язок учасників депозитарної системи України

Розробка авторми за джерелом [6]

Але для подальшого удосконалення депозитарної системи, привабливого фондового ринку та іноземних інвесторів та збільшення іноземного капіталу необхідні подальші спільні зусилля держави й інфраструктури ринку цінних паперів України в реформуванні системи державного регулювання та впровадження європейських стандартів організації регульованих ринків фінансових інструментів із врахуванням новітніх тенденцій світових ринків і необхідності адаптації українського законодавства до норм європейського фінансового та корпоративного права.

Депозитарна система України повинна вдосконалювати ринок боргових та інших інструментів фондового ринку за для підвищення інвестиційної привабливості.

З метою модернізації депозитарної системи необхідно:

1) Законодавчо забезпечити здійснення передачі цінних паперів, віднесених Законом України «Про депозитарну систему України» до компетенції Національного банку України, на депозитарне обслуговування до Центрального депозитарію.

2) Законодавчо забезпечити впровадження додаткових інструментів регуляторного впливу з боку НКЦПФР та Центрального депозитарію, зокрема у разі виявлення ознак порушення на фондовому ринку з боку професійних учасників депозитарної системи, в тому числі шляхом:

- запровадження регульованої процедури завершення провадження депозитарної діяльності професійними учасниками депозитарної системи;
- запровадження обмежень на здійснення окремих операцій учасниками депозитарної системи.

3) Забезпечити створення централізованої системи зберігання інформації та даних системи депозитарного обліку депозитарних установ з метою виключення випадків втрати інформації щодо прав на цінні папери та зловживань та законодавче надання офіційного статусу збереженої інформації для її використання щодо поновлення прав на цінні папери [2].

За оцінками НКЦПФР кількість «сплячих» акціонерів, тобто тих, хто до 12 жовтня 2014 року не скористалися правом зарахування належних їм акцій на рахунок в цінних паперах у депозитарній системі, становить понад 5 мільйонів. Мінімальна їхня частка у статутних капіталах АТ зазвичай не перевищує 5%, а максимальна – у деяких випадках приватизації великими трудовими колективами сягає 40% за даними на 5 січня 2016 року [1].

Законопроект НКЦПФР «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання питання участі акціонерів в управлінні акціонерним товариством» визначає процедуру примусового позбавлення акціонерів права власності на належні їм акції в разі не укладання ними договору про обслуговування рахунку в цінних паперах з обраною депозитарною установою.

Згідно із законопроектом НКЦПФР, викупуватимуть акції в їхнього власника за ринковою ціною, якщо протягом року (з моменту набуття чинності цього закону) він не подав документи на відновлення своїх прав на цінні папери. Якщо акція обертається на біржі, то її ринкова вартість визначатиметься котируваннями майданчика шляхом виведення середньої ціни за попередні три місяці

торгів (у разі обігу паперів на кількох біржах ціну затвердить наглядова рада підприємства).

В інших випадках цінні папери оцінюватиме оцінювач. Протягом тижня з моменту викупу акцій емітентіві потрібно взяти на себе безстрокове зобов'язання виплатити вже екс-власникові їхню ринкову вартість (за умови, що колишній акціонер звернеться із таким проханням до емітента) [1].

Документ забезпечить усунення з акціонерного товариства міноритаріїв, які володіють сукупно значними пакетами акцій, і надасть абсолютний мажоритарний контроль активним акціонерам, який їм фактично нічого не коштуватиме. Тарифи на операції з цінними паперами депозитарної установи зазначені в таблиці 1.

Таблиця 1

Тарифи на операції з цінними паперами депозитарної установи (фізичні особи) (без ПДВ)

№ з/п	Перелік операцій	Вартість, грн.
1	Відкриття рахунку у цінних паперах	10-30
2	Закриття рахунку у цінних паперах	5-30
3	Внесення змін до анкети рахунку в цінних паперах/анкети керуючого рахунку/анкети розпорядника рахунку	5-30
4	Облік ЦП (прав на ЦП) на рахунок в ЦП, номінальна вартість пакета яких перевищує 5000 гривень за місяць	20-100
5	Облікові операції зарахування ЦП (прав на ЦП) на рахунок в ЦП за одну операцію за розпорядженням депонента чи керуючого рахунком	0,02% номінальної вартості але не більше 300
6	Облікові операції списання ЦП (прав на ЦП) на рахунок в ЦП за одну операцію за розпорядженням депонента чи керуючого рахунком	0,05% номінальної вартості але не більше 300
7	Облікові операції переказу ЦП (прав на ЦП) на рахунок в ЦП за одну операцію за розпорядженням депонента чи керуючого рахунком в межах депозитарної установи	30-300
8	Послуги з термінового виконання облікових операцій	За домовленістю сторін
9	Надання інформаційних довідок за (довідку)	15-30
10	Надання інформації про корпоративні операції емітентів, іншу інформацію, отриману від Центрального депозитарію	15, одне відправлення

Джерело: розраховано авторами за даними [4]

Як показано у табл. 1. відповідно до тарифів на операції з цінними паперами депозитарної установи (фізичні особи) (без ПДВ) відкриття рахунку в ЦП (за одно операцією) буде здійснено в межах оплати від 10 до 30 грн. (тарифи на 5 січня 2016 року). Граничний тариф на послуги депозитарних установ за «сплячими» рахунками пропонують встановити в Українській асоціації інвестиційного бізнесу (УАІБ), оскільки такі операції не проводять активно, а витрати депозитарної установи на їхнє обслуговування незначні.

Висновки і пропозиції. Для подальшого удосконалення депозитарної системи з точки зору збільшення привабливості фондового ринку, залучення іноземних інвесторів та збільшення іноземного капіталу необхідні спільні зусилля держави й інфраструктури ринку цінних паперів України в реформуванні системи державного регулювання та впровадження європейських стандартів організації

регульованих ринків фінансових інструментів. Депозитарна система України повинна вдосконалювати ринок боргових та інших інструментів фондового ринку за для підвищення інвестиційної привабливості.

У результаті виконання даної роботи досягнуто її головну мету, тобто обґрунтовано теоретичні положення та розроблено практичні рекомендації з організації депозитарної діяльності.

Список літератури:

1. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні: Закон України від 30.10.1996 № 448/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/448/96-вр>
2. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 № 2664-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2664-14/page>
3. Костюк В. А. Особливості діяльності національної депозитарної системи України / В. А. Костюк, І. С. Сьомка // Науковий вісник НУБіП України. Серія: економіка, аграрний менеджмент, бізнес. – № 200. – 2014. – С. 230–237.
4. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>
5. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. – Режим доступу: <http://www.nssmc.gov.ua/fund/registers>
6. Пшик Б. І. Перспективи розвитку депозитарної системи України [Електронний ресурс] / Б. І. Пшик. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/22874/1/50-350-356.pdf>
7. Kostyuk V. Features activities of national depository system of Ukraine [Електронний ресурс] / V. Kostyuk – Режим доступу: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Economica/article/view/3949>

Петруновская О.В.

Харьковский национальный экономический университет имени Семена Кузнеця

Илькив Д.М.

Харьковский национальный университет строительства и архитектуры

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ДЕПОЗИТАРНОЙ СИСТЕМЫ В УКРАИНЕ

Аннотация

На современном этапе развития экономики Украины большое значение приобретают депозитарные услуги и их дальнейшее развитие с целью обеспечения потребностей экономики в инвестициях и аккумулирования временно свободных средств. Исследованы функционирования депозитарной системы на рынке ценных бумаг, взаимодействие элементов инфраструктуры депозитарной системы. Оценена эффективность рычагов взаимодействия на депозитарную систему. Раскрыты теоретические аспекты депозитарной деятельности в Украине. Проанализирован мировой доступ и нормативно-правовое обеспечение деятельности депозитарных учреждений.

Ключевые слова: депозитарная система, фондовый рынок, инвесторы, ценные бумаги, депозитари.

Petrunovska O.V.

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

Ikiv D.M.

Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture

DEVELOPMENT PROSPECTS DEPOSITORY SYSTEM IN UKRAINE

Summary

At the present stage of development of the Ukrainian economy become important depository services and their further development to ensure the needs of the economy for investment and accumulation of temporarily free funds. We studied the functioning of the depository system in the securities market, the interaction of elements of the infrastructure of the depository system. The efficiency of cooperation on arms depository system. The theoretical aspects of the depository activities in Ukraine. It analyzed global access and regulatory support activities of depository institutions.

Keywords: depository system, stockmarket, investors, securities, depository.